

SEMINARIUM JAPONISTYCZNE

– *Dwie dekady po spotkaniu w Sęszewie* –

Toruń, 18 czerwca 2021

on-line

❧ PROGRAM ❧

8:45 **Otwarcie seminarium**

8:45–9:00 *Dwie dekady po spotkaniu w Sęszewie* – wspomnienie VII ogólnopolskiego seminarium „Język i kultura Japonii” – prof. dr hab. Krzysztof Stefański

9:00–10:15 Panel I SZTUKA

Moderator: dr Adam Bednarczyk

9:00–9:25 **Dr Beata KOWALCZYK** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza/ Poznań)
Muzyka bez granic? Doświadczenie nierówności i niepewności w świecie muzyki klasycznej

9:25–9:50 **Mgr Monika LECIŃSKA-RUCHNIEWICZ** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)
Azja Wschodnia w sztukach Teatru Muzycznego Takarazuka

9:50–10:15 **Mgr Katarzyna NOWAK** (Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha/ Kraków)
Kultura służy byciu razem – Muzeum Manggha przed, w trakcie i po pandemii

10:15–10:20 **Przerwa**

10:20–11:35 Panel II LITERATURA

Moderator: dr Małgorzata Sobczyk

10:20–10:45 **Dr Szymon GREDŹUK** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)
Morskie opowieści – Japonia i Riukiu w autobiografii Maurycego Beniowskiego

10:45–11:10 **Dr Marcelina DE ZOETE-LEŚNICZAK** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)
Kilka słów na temat prozy Ogawy Mimeia – prekursora japońskiej współczesnej literatury dziecięcej

11:10–11:35 **Dr Adam BEDNARCZYK** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)
Żyjąca literatura – „Sarashina nikki” i miasto Ichihara

11:35-11:40 **Przerwa**

11:40-12:55 Panel III HISTORIA – POLITYKA

Moderator: dr Szymon Gredźuk

11:40-12:05 **Dr hab. Stanisław MEYER** (Uniwersytet Jagielloński/ Kraków)
Państwo, władza i nauka w przedwspółczesnej Japonii widziane z perspektywy historii kalendarza

12:05-12:30 **Prof. dr hab. Krzysztof STEFAŃSKI** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)
Akunina wizja Japonii ery Meiji

12:30-12:55 **Dr Olga BARBASIEWICZ** (Uniwersytet Jagielloński/ Kraków)
Pomniki i miejsca pamięci w relacjach japońsko-koreańskich. Przykład Hiroszimy i Seulu

12:55-13:15 **Przerwa na lunch**

13:15-14:30 Panel IV FILM – MEDIA

Moderator: prof. dr hab. Krzysztof Stefański

13:15-13:40 **Prof. dr hab. Krzysztof LOSKA** (Uniwersytet Jagielloński/ Kraków)
Japoński projekt kolonialny a kultura filmowa w okupowanej Korei (1910-1945)

13:40-14:05 **Dr hab. Iwona KORDZIŃSKA-NAWROCKA, prof. UW** (Uniwersytet Warszawski)
Emotikony (emoji i kaomoji) w japońskiej kulturze komunikacji

14:05-14:30 **Dr hab. Piotr KLETOWSKI, prof. UJ** (Uniwersytet Jagielloński/ Kraków)
Musashi nigdy nie składa broni – współczesne kino jidai-geki: kontynuacja tradycji czy jej negacja

14:30-14:35 **Przerwa**

14:35-15:50 Panel V JĘZYK

Moderator: dr hab. Iwona Kordzińska-Nawrocka

14:35-15:00 **Dr hab. Tomasz MAJTCZAK** (Uniwersytet Jagielloński/ Kraków)
Przysłowia japońskie – wstępny raport z aktualnie prowadzonych badań

15:00-15:25 **Dr hab. Arkadiusz JABŁOŃSKI, prof. UAM** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza/ Poznań)
„Polski leksykon japońskich terminów gramatycznych” – finał projektu NCN OPUS 10

15:25-15:50 **Dr Aleksandra JAROSZ** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)
Prariukiuański ‘ryż’ a japońska migracja na Riukiu

15:50-16:00 **Przerwa**

16:00-17:15 Panel VI FILOZOFIA – RELIGIA – FOLKLOR

Moderator: dr Aleksandra Jarosz

16:00-16:25 **Dr Ewa KAMIŃSKA** (Uniwersytet Jagielloński/ Kraków)
Piękno ukryte w trawie – bambus w kulturze japońskiej na przykładzie tradycyjnego rzemiosła artystycznego

16:25-16:50 **Dr Małgorzata SOBCZYK** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)
Japońskie talizmany i zabiegi magiczne związane z menstruacją

16:50-17:15 **Dr Aleksandra SKOWRON** (PJATK/ Warszawa)
Homeomorfizm pomiędzy myślą religijno-filozoficzną Nishidy Kitarō i Abego Masao

17:15 **Zamknięcie seminarium**

9:00-10:15 Panel I

SZTUKA

Dr Beata KOWALCZYK (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza/ Poznań)

Muzyka bez granic? Doświadczenie nierówności i niepewności w świecie muzyki klasycznej

W czasie prezentacji dokonam analizy uwarunkowań transnarodowych karier klasycznych muzyków japońskich. Odnosząc się do własnych badań empirycznych prowadzonych wśród artystów japońskich w trzech kontekstach społeczno-kulturowych (Warszawa-Paryż-Tokio) omówię prekarność ich pracy w Europie i Japonii. Najpierw pokażę, że charakter „immanentnej” dla profesji artystycznych niepewności zawodowej zmienił się wraz z dostrzegalnym wyłączeniem działalności artystycznej z sektora usług społecznych i traktowania jej jako mającej przynosić zyski aktywności gospodarczej. Model ten obowiązywał w Japonii już od dawna, natomiast w Europie, mimo postępującej komercjalizacji, wciąż jeszcze zachowano schemat publicznych dotacji na kulturę. Sprawia to, że liczni muzycy japońscy emigrują do Europy w celu polepszenia swojej pozycji zawodowej, lecz na drodze kariery napotykać na inne trudności. Pochodzenie etniczne potęguje ich prekarną sytuację na globalnym/europejskim rynku muzyki klasycznej. Nieuprzywilejowane usytuowanie w globalnym podziale pracy twórczej /artystycznej wiąże się z urasowionym wizerunkiem idealnego muzyka klasycznego, wyobrażonego jako „biały mężczyzna urodzony i wychowany w kręgu kultury europejskiej” (Yang 2007; Yoshihara 2007; Leppänen 2015), ojczyzny tego gatunku sztuki.

Mgr Monika LECIŃSKA-RUCHNIEWICZ (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)

Azja Wschodnia w sztukach Teatru Muzycznego Takarazuka

Utwory, których akcja rozgrywa się w krajach Azji Wschodniej (innych niż Japonia) stanowią niewielką część dorobku Teatru Muzycznego Takarazuka. Jednocześnie począwszy od służących jako narzędzie propagandy sztuk z okresu okółwojennego, po spektakle próbujące podjąć polemikę z wykształconymi w japońskiej świadomości stereotypami, te nieliczne utwory niezwykle trafnie obrazują tendencje i zmiany w relacjach Japonii z sąsiadami. Na szczególną uwagę zasługuje również repertuar ostatniej dekady, ukształtowany pod wpływem nowych trendów konsumenckich i zmian w paradygmacie popkulturowych wpływów w regionie.

Mgr Katarzyna NOWAK (Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha/ Kraków)

Kultura służy byciu razem – Muzeum Manggha przed, w trakcie i po pandemii

Rok 2020 był wyjątkowy, to oczywiste. To rok, w którym słowa i wyrażenia: lockdown, stacjonarny, online, hybrydowy i nowa normalność, nabrały nowych znaczeń i odniesień.

W czasie dwukrotnego zamknięcia Muzeum Manggha od samego początku prowadziło systematyczną działalność online.

Przeniesienie z konieczności większości działań do sfery wirtualnej spowodowało zwiększenie interakcji między instytucją a odbiorcami w internecie. Bardzo zależało nam na utrzymaniu stałej więzi z naszymi odbiorcami oraz pozyskaniu nowych.

Co nowego i dobrego wyłoni się z formy online, zobaczymy za jakiś czas – testujemy przecież różne rodzaje uczestnictwa i aktywnej partycypacji, szukamy form, w których możemy być kreatywni i wiarygodni, ale to dopiero odbiorcy po czasie zweryfikują ich wartość.

Jednocześnie przygotowane i zaprezentowane zostały ważne wystawy: Araki/ Tsujimura. Na granicy cienia., Jak we śnie! Emil Orlik w Japonii, Botaniczne poszukiwania.

Nieco weryfikując nasze plany, przygotowujemy się do dwóch ważnych wystaw: architektonicznej, we współpracy i przy udziale Kengo Kuma oraz podejmującej zagadnienia z zakresu japońskiego rzemiosła i dizajnu w oparciu o zasoby Takenaka Carpentry Tools Museum.

10:20-11:35 Panel II

LITERATURA

Dr Szymon GREDŹUK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)

Morskie opowieści – Japonia i Riukiu w autobiografii Maurycego Beniowskiego

Od drugiej połowy XVIII wieku, wraz z rozwojem eksploracji geograficznych i handlowych, Europejczycy coraz śmielej nawigowali wśród akwenów Północnego Pacyfiku, więc niezależnie od niechętniej polityki bakufu stopniowo nasilały się także ich interakcje z ludnością Wysp Japońskich, w jej przybrzeżnych strefach kontaktu. Wiele tego rodzaju bezprawnych spotkań, epizodów wymiany międzykulturowej, prób handlu i przemytu, aktów piractwa czy katastrof morskich, zapewne nie zapisało się w historii, choć niektóre z nich mimo swej błażej i epizodycznej natury nieoczekiwanie wpływały na jej bieg i dały początek niezwykłym opowieściom – tworzyły legendy.

Seria takich nietuzinkowych wydarzeń miała miejsce w 1771 roku, kiedy to grupie zesłańców dowodzonych przez Maurycego Beniowskiego udało się przepłynąć niewielkim żaglowcem wzdłuż japońskich wybrzeży od Kamczatki aż do Makao. Kotwicząc krótko w miejscach takich jak Awa, Tosa czy Amami Ōshima, spotkali się z różnymi lokalnymi społecznościami i ich odmienną gościnnością. Skompilowane post-factum *Pamiętniki i Podróże Beniowskiego*, niezależnie od swojej dyskusyjnej wiarygodności stały się jednym z wcześniejszych i bardziej popularnych w Europie źródeł wiedzy nt. opisywanych w nich krain oraz źródłem sławy autora. Także po stronie japońskiej nagłe wtargnięcie grupy nieznanymi Europejczyków o niejasnych intencjach nie pozostało bez echa. Sam incydent, jak i tajemnicze wiadomości zostawione przez Beniowskiego na brzegach Japonii posłużyły jako instrument w kształtowaniu lokalnej myśli geopolitycznej i jego legendy jako Han Bengoro.

W niniejszej prezentacji przyjrzymy się charakterystyce tej niecodziennej podróży oraz interakcji, które wydarzyły się na brzegach Japonii i Riukiu latem 1771 r., zrekonstruowanych na podstawie komparatystyki dostępnych źródeł historycznych i literackich. Różne narracje dotyczące tych wydarzeń, kształtowane przez pryzmaty polityki, interesów i nieporozumień, rozwijały się niezależnie w odległych od siebie miejscach i po blisko 250 latach równoległej transformacji obrosły legendą - zawikłaną hybrydą fikcji i faktu, często nierozzerwalnych i wpływających na siebie składników literatury i historii.

Dr Marcelina DE ZOETE-LEŚNICZAK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)

Kilka słów na temat prozy Ogawy Mimeia – prekursora japońskiej współczesnej literatury dziecięcej

Ogawa Mimei (1882–1961) uważany jest za prekursora japońskiej współczesnej literatury dziecięcej; nazywa się go też japońskim Hansem Christianem Andersenem. Popularność i sławę przyniosły mu w szczególności opowiadania dla dzieci, których stworzył ponad osiemset. W utworach dedykowanych dzieciom najczęściej pojawiającymi się tematami są: dziecko i dzieciństwo, westernizacja, konflikty klasowe (zaangażowany był w ruch literatury proletariackiej), natura i cywilizacja, religia i etyka. Swoje rozważania na temat sposobu patrzenia na dziecko, zauważania jego potrzeb jako ważnego adresata literatury zawarł między innymi w *Dōwa no shiteki kachi* 童話の詩的価値, przedmowie do

opublikowanego w 1919 roku słynnego opowiadania *Kin no wa* 金の輪, a także wielu esejach (np. *Kongo wo dōwa sakka ni* 今後を童話作家に, 1926). Treść referatu koncentrować się będzie na przedstawieniu cech charakterystycznych jego twórczości, także wspomnianych powyżej szkiców. Przybliżona zostanie także rola, jaką Ogawa odegrał w tworzeniu literatury dziecięcej w Japonii pierwszej połowy XX wieku, zwłaszcza poprzez aktywne zaangażowanie w działalność magazynu poświęconego literaturze dziecięcej i młodzieżowej „Akai tori”.

Dr Adam BEDNARCZYK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)

Żyjąca literatura – „Sarashina nikki” i miasto Ichihara

Dość często postrzegamy literaturę wyłącznie jako synonim dzieła literackiego lub korpusu dzieł, jako efekt twórczości artystycznej wyrażanej słowem pisanym (*ergon*). Zapominamy tym samym, że twórczość literacka to również pewien proces, działanie nastawione na *creatio* [moc twórczego tworzenia] i *poiesis* [akt tworzenia]. Dyskutując zatem o twórczości literackiej np. Ki no Tsurayukiego czy Kawabaty Yasunariego nie myślimy wyłącznie o ich utworach sensu stricto, jako tekstach charakteryzujących się daną poetyką – kompozycją, stylem i językiem, ale również o tym, jak one powstały. Zastanawiamy się, dlaczego coś zostało przedstawione w taki, a nie inny sposób – skupiamy więc uwagę na *poiesis*. Taka perspektywa widzenia literatury stanowi punkt wyjścia do szerszych rozważań, między innymi relacji, jakie zachodzą pomiędzy twórczością literacką (rozumianą jako *poiesis*) a przestrzenią geograficzną (*geo*). Koncepcja geopoetyki (w ujęciu Rybickiej), która bada te interakcje, zakłada chiazmatyczny charakter geograficzności *poiesis* i pojetyczności *geo*. Co więcej, stanowi międzyprzestrzeń, gdzie dochodzi do cyrkulacji pomiędzy tymi dwiema sprawczymi siłami. Przekładając geopoetyczną optykę na konkretny przykład literacki, chciałbym w swoim referacie z jednej strony omówić, jak doświadczenie miejsc wpłynęło na ich literacki obraz w *Sarashina nikki*, a z drugiej – w odniesieniu do performatywnego wymiaru geopoetyki – pokazać, jak to XI-wieczne dzieło wpływa na rzeczywistą przestrzeń (*geo*) i zmienia ją. W sposób szczególny będą mnie interesowały wszystkie działania, które w sensie materialnym, ale i niematerialnym, będą świadczyły o geograficzności *poiesis*. Analizując przypadek miasta Ichihara w pref. Chiba zamierzam pokazać, jak *Sarashina nikki* tworzy dziedzictwo kulturowe tego miasta, jego kapitał społeczny i symboliczny. Ponadto zaprezentuję przykłady performatywnych praktyk literackich i kulturowych, które świadczą o zjawisku cyrkulacji pomiędzy przestrzenią geograficzną a twórczością literacką. Warto przy tym pamiętać, że współcześnie literatura często żyje poza medium klasycznej książki i pod różną postacią funkcjonuje również w przestrzeni, która nas otacza.

Bibliografia

Rybicka, Elżbieta 2014. *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*. Kraków: Universitas.

11:40-12:55 Panel III

HISTORIA – POLITYKA

Dr hab. Stanisław MEYER (Uniwersytet Jagielloński/ Kraków)

Państwo, władza i nauka w przedwspółczesnej Japonii widziane z perspektywy historii kalendarza

W mojej prezentacji przedstawię zagadnienia naukowe związane z moim nowym projektem badawczym – historią kalendarza w Japonii. Kalendarz japoński ma chińskie pochodzenie. Wiedza kalendryczna, obejmująca astronomię i astrologię, dotarła do Japonii w VI wieku, jednak historia japońskiego kalendarza potoczyła się odmiennym torem od chińskiego. Podczas gdy w Chinach kalendarz był nieustannie udoskonalany, a astronomia stała na wysokim poziomie, Japończycy przez ponad 800 lat używali jeden i ten sam kalendarz, zaś nauka o astronomii uwiędła wraz rozkładem

systemu *ritsuryō*, by odżyć dopiero w XVIII wieku. W Chinach astronomia i astrologia służyły wzmocnieniu mandatu władzy cesarskiej, władza zatem wspierała ich rozwój, ale zarazem pilnowała, aby nie wybiegł on poza określone ramy ideowe usankcjonowane wielowiekową tradycją. W tym sensie kalendarz był jednym z narzędzi kontroli społecznej. W Japonii natomiast koncepcja mandatu niebios się nie przyjęła, co tłumaczy, dlaczego władza nie przejawiała obsesji na punkcie udoskonalania kalendarza oraz dlaczego siogunat nie przejął monopolu na kalendarz, pozostawiając jego prowadzenie w gestii dworu cesarskiego. W XVIII wieku astronomia wyrwała się z domeny dworu cesarskiego i Japończycy stworzyli własny, oryginalny kalendarz, który pod względem dokładności nie odbiegał od chińskiego, zaś dzięki naukom holenderskim (*rangaku*) wiedza astronomiczna osiągnęła wyższy poziom niż w Chinach. Fenomen ten prowadzi nas do ogólnych rozważań na temat stanu wiedzy w osiemnastowiecznej Japonii.

Prof. dr hab. Krzysztof STEFAŃSKI (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)

Akunina wizja Japonii ery Meiji

Analizie zostaje poddana dwutomowa powieść Borisa Akunina *Diamentowa karoca*, w której rzeczywiste wydarzenia historyczne stają się tłem dla przygód (miłosnych również) Erasta Piotrowicza Fandorina, w obu tomach prowadzącego śledztwa w sprawach kryminalnych o wadze państwowej, bezpośrednio lub pośrednio związanych z relacjami japońsko-rosyjskimi. Wizja Japonii, która się z tej powieści wyłania, jest o tyle interesująca, że autor tej i całego cyklu innych powieści detektywistycznych z Fandorinem w roli głównej, jest również tłumaczem literatury japońskiej i japonistą zorientowanym na historię Japonii oraz historię relacji japońsko-rosyjskich, a więc raczej wie, co pisze.

Dr Olga BARBASIEWICZ (Uniwersytet Jagielloński/ Kraków)

Pomniki i miejsca pamięci w relacjach japońsko-koreańskich. Przykład Hiroszimy i Seulu

Pomimo upływu prawie 76 lat od czasu zakończenia okupacji Półwyspu Koreańskiego przez Cesarstwo Japonii, pamięć o okresie kilku dekad administracji japońskiej w Korei jest wciąż żywa w relacjach bilateralnych między tymi państwami. W swoim wystąpieniu poddam analizie przykład dwóch miejsc pamięci w Seulu (Budynek Generalnego Gubernatora) oraz w Hiroszynie (pomnik upamiętniający Koreańczyków zabitych w ataku atomowym). Na ich przykładzie ukażę politykę pamięci prowadzoną przez rządy Japonii i Korei Południowej i sposób jej wykorzystania na potrzeby stosunków międzynarodowych.

13:15-14:30 Panel IV

FILM – MEDIA

Prof. dr hab. Krzysztof LOSKA (Uniwersytet Jagielloński/ Kraków)

Japoński projekt kolonialny a kultura filmowa w okupowanej Korei (1910-1945)

Wychodząc z założenia, że japoński kolonializm nie ograniczał się wyłącznie do podboju militarnego, lecz wiązał się z realizacją określonego projektu kulturowego, zmierzającego do stworzenia panazjatyckiej wspólnoty politycznej, pragnę wykazać, że kino stanowiło jedno z podstawowych narzędzi pozwalających na propagowanie wizji nowego porządku w Azji Wschodniej. Analizując kulturę filmową okresu kolonialnego (1910-1945), zwracam uwagę na ukryte sprzeczności wewnątrz pozornie homogenicznego projektu, uwzględniłam szereg aspektów wykraczających poza treść i formę dzieła, jak system produkcji i dystrybucji (np. współpraca wytwórni japońskich z koreańskimi),

organizacja pokazów, recepcja (głosy krytyków), wpływ czynników politycznych (cenzura, prawo filmowe) oraz oddziaływanie społeczne. Przedmiotem analizy są zarówno filmy dokumentalne, jak i fabularne, które nie pozostawiają wątpliwości co do propagandowego charakteru ówczesnej produkcji.

Dr hab. Iwona KORDZIŃSKA-NAWROCKA, prof. UW (Uniwersytet Warszawski)

Emotikony (emoji i kaomoji) w japońskiej kulturze komunikacji

Tematem wystąpienia jest historia powstania i opis symboli graficznych zwanych emotikonami, jak również przybliżenie ich miejsca i funkcji w japońskiej komunikacji społecznej. Samo słowo emotikon wywodzi się najprawdopodobniej od połączenia dwóch wyrazów: emotion (uczucia, emocje) oraz icon (ikona, znak graficzny) i początkowo oznaczało ciąg znaków typograficznych, następnie zaś proste ilustracje graficzne, a dzisiaj również obrazki, rysunki, które przedstawiają różne przedmioty lub nawiązują do wyrazu twarzy, ukazując na niej emocje. Jego japońskim odpowiednikiem są słowa *kaomoji* (twarz, buźka) oraz *emoji* (ilustracja, rysunek). Twórcą pierwszych *emoji* jest Kurita Shigetaka, programista, artysta designer. W 2015 r. Barack Obama, ówczesny prezydent USA, w swoim przemówieniu wygłoszonym na cześć premiera Abe Shinzō, podczas jego wizyty w Białym Domu, zaliczył *emoji*, obok karate, karaoke, mangi i anime, do największych osiągnięć współczesnej kultury japońskiej.

Dr hab. Piotr KLETOWSKI, prof. UJ (Uniwersytet Jagielloński/ Kraków)

Musashi nigdy nie składa broni – współczesne kino jidai-geki: kontynuacja tradycji czy jej negacja

W moim wystąpieniu zajmę się analizą kina *jidai-geki*, kina samurajskiego, które przez lata było wizytówką nie tylko kina japońskiego, ale także kultury japońskiej w ogóle. Dzięki rozgrywającym się głównie w epoce Edo filmom Yamanaki, Kurosawy, Inagakiego, Kobayashiego, Goshy czy Oshimy świat poznał historię i tradycję Kraju Wschodzącego Słońca. Ale co dziś dzieje się z kinem samurajskim? Czy wciąż jest żywotne w japońskiej kinematografii? Czy jest dziś realizowane jedynie przez weteranów kina japońskiego, jak Sadao Yamanaka, czy może twórcy średniego i młodego pokolenia sięgają po tę formułę. A jeśli tak, to co czynią z kinem samurajskim – czy poprzez kino *jidai-geki* budują pomnik tradycji, czy wprost przeciwnie: dekonstruują samurajski etos, a tym samym podmywają fundamenty tradycyjnej kultury japońskiej?

14:35-15:50 Panel V

JĘZYK

Dr hab. Tomasz MAJTCZAK (Uniwersytet Jagielloński/ Kraków)

Przysłowia japońskie – wstępny raport z aktualnie prowadzonych badań

Przysłowia japońskie nie były dotąd w szerszym zakresie popularyzowane czy choćby prezentowane w Polsce. Bodaj jedyną próbą przybliżenia paremii japońskich polskiemu czytelnikowi, dokonaną przez zawodowego japonistę, była książeczka „Z krańców Azji” (Wiedza Powszechna 1960), w której na stronach 100–108 Wiesław Kotański przetłumaczył na język polski raptem 64 przysłowia. Spośród wielu punktów widzenia, z których badać można paremie, chciałbym zwrócić uwagę na ich aspekt językowy. Tak jak w każdym innym języku, przysłowia japońskie są nie tylko skarbnicą mądrości (oraz pseudomądrości), ale także wielu form gramatycznych i leksykalnych, które odeszły już w zapomnienie, a z którymi można się jeszcze obecnie zetknąć jedynie w przysłowia. W wystąpieniu zamierzam omówić pewne zagadnienia związane z badaniem archaizmów w paremiach japońskich: problemy, wyzwania oraz perspektywy stojące przed językoznawcą-japonistą zmagającym się z trudną a bardzo interesującą materią przysłów.

Dr hab. Arkadiusz JABŁOŃSKI, prof. UAM (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza/ Poznań)

„Polski leksykon japońskich terminów gramatycznych” – finał projektu NCN OPUS 10

Projekt „Ku spójnemu opisowi gramatyki japońskiej – polski słownik (leksykon) japońskich terminów gramatycznych” uzyskał w roku 2016 dofinansowanie w panelu HS2 w konkursie OPUS 10 ogłoszonym przez Narodowe Centrum Nauki. Raport końcowy z realizacji projektu został pod koniec maja roku 2021 terminowo przesłany do NCN. Niedługo można spodziewać się publikacji papierowej i elektronicznej wyników. Prawdopodobnie to odpowiedni moment na kilka podsumowań natury ogólnej i szczegółowej. Do czego Seminarium Japonistyczne '2020 wydaje się stanowić doskonałą okazję.

Projekt zakładał stworzenie spójnego opisu gramatyki japońskiej na bazie kryteriów morfologicznych, raczej obcych nurtowi dominującej w opisie natywnym japońszczyzny gramatyki "szkolnej", skupionej na hybrydowym systemie japońskiego pisma. Wybrana metodologia nawiązuje do strukturalistycznych korzeni językoznawstwa ogólnego, nie poprzestając wyłącznie na jego współczesnych rozwinięciach, również w postaci nie do końca przekonujących, anglocentrycznych ujęć bazujących na fundamencie generatywistycznym. W proponowanym opisie uwzględniono konsekwentnie opozycje między elementami leksykalnymi i gramatycznymi, jednostkami słownikowymi i wyrazowymi (w tym: odmiennymi i nieodmiennymi) oraz syntetycznymi i analitycznymi postaciami wyrazowymi. Wzięto pod uwagę, deklarowane często w teorii w ujęciach gramatyki japońskiej, lecz równie często lekceważone w praktyce badań, właściwości aglutynacyjne japońskich wyrazów (imiennych i werbalnych). Zaproponowano także zrównoważony opis elementów imiennych i werbalnych współczesnej japońszczyzny.

Osiągnięty w wyniku prac projektowych opis systemu językowego nie wyklucza wyjątków i nieregularności. Stawia jednak w centrum systemowe, paradygmatyczne prawidła funkcjonowania systemu językowego. Z pewnością uzysk projektu w wielu miejscach będzie podlegać dyskusji i uzupełnieniom. Może jednak stanowić głos w dyskusji na temat morfologicznych właściwości naturalnych kodów językowych, których badanie można przeprowadzać, niejako z ich cenemicznej definicji, na stosunkowo niskim poziomie entropii.

Dr Aleksandra JAROSZ (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)

Prariukiuiański ‘ryż’ a japoniczna migracja na Riukiu

W niniejszej prezentacji chcę przedstawić rekonstruowalne dla języka prariukiuiańskie wyrazy oznaczające ‘ryż’ lub przynajmniej częściowo odnoszące się do konceptu ryżu. Następnie, na podstawie tych rekonstrukcji oraz ich archeolingwistycznych kontekstów, odniosę się do kwestii okresu oraz powodów migracji ludności japonicznojęzycznej na teren wysp Riukiu. Kwestie te od kilku dziesięcioleci są przedmiotem międzydyscyplinarnych dyskusji z zakresu m.in. archeologii, antropologii, językoznawstwa i genetyki.

Powszechnie przyjęta jest hipoteza, że japonicznojęzyczna ludność przybyła na wyspy Riukiu z Kiusiu, przynosząc rolnictwo i właściwą dla rolniczych społeczności zmianę struktury społecznej, co doprowadziło około X w. do rozpoczęcia riukiuiańskiego średniowiecza, czyli okresu gusuku, na wyspach Okinawa i Amami. Niejasne pozostaje jednak, kim dokładnie byli przybysze z Kiusiu, z której części Kiusiu pochodzili, ani co ich skłoniło do przenosin.

Dzięki badaniom filologicznym nad przedstarojapońskim systemem samogłosek (Miyake 2003) można stwierdzić, że grupa riukiuiańska wyodrębniła się z języka prajaponicznego najpóźniej w połowie VI w., a zatem aż cztery stulecia przed rozpoczęciem okresu gusuku. Oznacza to, że po wyodrębnieniu się z języka prajaponicznego przodek języków riukiuiańskich musiał być w użyciu na obszarze Kiusiu przez kolejne stulecia, nim doszło do migracji japonicznojęzycznej ludności na Riukiu. Dlaczego? Poniższa archeolingwistyczna analiza prajaponicznych wyrazów pozwiązanych ze znaczeniem ‘ryż’ ma za zadanie przybliżyć kontekst tej niewiadomej.

Dla prariukiuiańskiego zidentyfikowano następujące elementy „ryżowego” leksykonu:

**mapi* ‘ryż (ziarno)’, ‘ryż (roślina)’, ‘ryż (gotowany)’. To riukiuańska innowacja leksykalna, choć ślady tego leksemu można też znaleźć w złożeniach w topolektach na dalekim południu Kiusiu (Tanegashima, Kami-Koshiki). Najpewniej powiązana etymologicznie ze starojapońskim *mapi* ‘podarunek, danina’.

**jone* ‘młócone ziarno’

**ine* ‘zboże (roślina), zwłaszcza ryż’.

Nie znaleziono natomiast podstaw, by rekonstruować dla prariukiuańskiego wyraz spokrewniony z japońskim *kome* ‘ryż (ziarno)’. Jego kognaty można znaleźć tylko w topolektach północnoriukiuańskich, w dodatku tych, które nie używają w tym samym znaczeniu wyrazu pochodzącego od **mapi*. Jest to zatem późniejszy niż język prariukiuański dodatek do riukiuańszczyzny.

Z analizy tych wyrazów zestawionej z danymi archeologicznymi wynika, że w istocie mogły nastąpić dwie japońskie fale migracyjne na Riukiu. Fala pierwsza mogła przypadać około VII wieku. Migrująca społeczność uprawiała rolę tylko w ograniczonym stopniu, przede wszystkim włośnicę ber (*Setaria italica*), a ryż nie stanowił jej podstawy żywieniowej. Etymologia wyrazu **mapi* sugeruje, że ryż dla tej społeczności jeszcze na Kiusiu mógł pełnić przede wszystkim rolę daniny. Historycznie ten zakładany czas migracji pokrywa się z rozszerzaniem – także na Kiusiu – wpływów przez państwo Yamato i tworzeniem scentralizowanego państwa w modelu *ritsuryō*. Dane językowe wspierają zatem hipotezę Marka Hudsona (2020), jakoby motywacją dla migracji na Riukiu była chęć uniknięcia obciążeń podatkowych i kontroli państwa.

Właściwy zwrot w stronę gospodarki rolnej i społeczeństwa feudalnego nastąpił natomiast dopiero w wieku X, wraz z drugą migracją, która rozpoczęła okres gusuku, wprowadziła uprawę ryżu na szerszą skalę – a także kognat japońskiego *kome* – i doprowadziła w efekcie do podziału języka prariukiuańskiego na grupę północną i południową.

Bibliografia

Hudson, Mark James 2020. “Language dispersals and the Secondary People’s Revolution. Historical anthropology of the Transeurasian unity”. W: Martine Robbeets, Alexander Savelyev (red.). *The Oxford Guide to Transeurasian languages*. Oxford: Oxford University Press. 806–813.

Miyake, Marc Hideo 2003. “Philological evidence for *e and *o in Pre-Old Japanese”. *Diachronica* 20/1: 83–137.

16:00-17:15 Panel VI

FILOZOFIA – RELIGIA – FOLKLOR

Dr Ewa KAMIŃSKA (Uniwersytet Jagielloński/ Kraków)

Piękno ukryte w trawie – bambus w kulturze japońskiej na przykładzie tradycyjnego rzemiosła artystycznego

Bambus to jeden z najczęściej spotykanych materiałów twórczych w kulturze japońskiej. Jest on wysoko cenionym przykładem kultury materialnej Japonii począwszy od wyrobów użytkowych ułatwiających życie codzienne, poprzez wykorzystanie go jako elementu architektonicznego i dekoracyjnego aż po wyrafinowane formy filigranowych dzieł sztuki rzemiosła artystycznego. Popularność tego materiału wiąże się między innymi z jego naturalnymi właściwościami, treścią symboliczną, jak również pięknem rozwijającym się podczas procesu użytkowania. Szczególnym uznaniem cieszą się wyroby bambusowe stworzone przez wybitnych artystów takich jak Shōno Shōunsai lub Izuka Shōkansai, którym przyznano tytuł „Ningen Kokuhō” („Żyjących Skarbów Narodowych”), lecz nie tylko takie. Również wytwory anonimowych twórców potrafią zachwycić swoim naturalnym pięknem i interesującymi formami, jak na przykład kosze bambusowe.

Miejszem, w którym możemy podziwiać dzieła mistrzów są między innymi wystawy rzemiosła artystycznego, a przede wszystkim prestiżowa wystawa znana pod nazwą Wystawa Japońskiego Tradycyjnego Rzemiosła Artystycznego (Nihon Dentō Kōgei Ten) organizowana corocznie w formie konkursu przez Stowarzyszenie Japońskiego Rzemiosła Artystycznego (Nihon Kōgei-kai). Biorąc za

punkt wyjścia prezentowane tam dzieła sztuki przyjrzymy się stosowanym przez artystów technikom, formom i środkom wyrazu, poszukując piękna ukrytego w materiale twórczym.

Dr Małgorzata SOBczyk (Uniwersytet Mikołaja Kopernika/ Toruń)

Japońskie talizmany i zabiegi magiczne związane z menstruacją

Punktem wyjścia do dyskusji będzie apokryficzna *Sutra krwawego jeziora (Ketsubonkyō)* w jej zastosowaniu rytualno-magicznym, a także związana z nią *dhāraṇī*, wykorzystywana w praktykach magicznych, głównie o charakterze oczyszczającym.

W oparciu o siedemnasto- oraz osiemnastowieczne komentarze egzegetyczne do sutry, omówiona zostanie buddyjska perspektywa na pochodzenie menstruacji, ze szczególnym uwzględnieniem przyczyn jej negatywnego waloryzowania, a w konsekwencji, przypisania jej kalających właściwości. Poza Sutrą krwawego jeziora, aby uchronić się przed negatywnymi skutkami skalania krwią, uciekano się do szeregu zabiegów magicznych, zwłaszcza przed wizytą w świątyni lub kontaktem z ogniem. Ważną rolę odgrywały talizmany na czas menstruacji, zawierające specjalne formuły, często w formie nadrukowanych lub odręcznie zapisanych pieśni magicznych (zwłaszcza autorstwa Izumi Shikibu oraz Kakinomoto no Hitomaro). Najczęściej posiadały zastosowanie uniwersalne, sporadycznie – ograniczone do konkretnego celu (np. pielgrzymka do Zenkō-ji). Istnienie specjalnych poradników magicznych (np. *Majinai chōhōki*) pozwala przypuszczać, że kobiety mogły wykonywać je samodzielnie. W prezentacji omówione zostaną starodruki ze zbiorów własnych. W większości wywodzą się one z ośrodków buddyzmu ezoterycznego shingon, shugendō nurtu tōzan (a więc związanego z buddyzmem shingon), a także sintoizmu ezoterycznego (shingon shintō). Ze względu na trudną do ustalenia metrykę ich powstawania, za ramy czasowe poruszanej tematyki przyjęto wieki XVIII-XX.

Dr Aleksandra SKOWRON (PJATK/ Warszawa)

Homeomorfizm pomiędzy myślą religijno-filozoficzną Nishidy Kitarō i Abego Masao

Przyjmując hipotezę, że religie stanowią wyraz lub przekaz tego samego fundamentalnego czy pierwotnego doświadczenia religijnego, odwołuję się do myśli Raimundo Panikkara (1918–2010) i jego prób spojrzenia na kwestię dialogu międzyreligijnego. W tym względzie kluczowa dla moich rozważań staje się jego koncepcja homeomorfizmu, innymi słowy funkcjonalnej równoważności pomiędzy religiami. Rozszerzając myśl Panikkara, proponuję jednak zastosowanie homeomorfizmu nie tylko w odniesieniu do danych religii, ale także indywidualnych stanowisk religijnych czy szerzej religijno-filozoficznych. Co więcej, moim zdaniem jedynie przez analizę tych ostatnich możliwe staje się zrealizowanie projektu zasugerowanego przez Panikkara. Prezentowane przez mnie badania koncentrują się zatem wokół problematyki konstrukcji homeomorfizmu pomiędzy indywidualnymi stanowiskami religijnymi. Takie rozważania mają znaczenie zarówno na płaszczyźnie teoretycznej, jak i praktycznej, światopoglądy religijno-filozoficzne ujmowane są tu bowiem w kontekście funkcjonalno-systemowym, co pozwala na wykroczenie poza zawężony kontekst często obecny w dotychczasowych podejściach. W obecnej prezentacji skupiam się na poglądach dwóch reprezentantów filozoficznej szkoły z Kioto, a mianowicie jej założyciela Nishidy Kitarō (1870–1945) i przedstawiciela trzeciej generacji Abego Masao (1915–2006). Homeomorfizm zbudowany dla systemów światopoglądów tych dwóch filozofów ma zasadnicze znaczenie na płaszczyźnie dialogu międzyreligijnego, a w omawianym przypadku szczególnie intrareligijnego, gdyż pozwala na pogłębione zrozumienie fundamentalnych różnic w poglądach Nishidy i Abego, a mianowicie tych dotyczących interpretacji nauk mistrzów zen. Funkcjonalna równoważność pomiędzy wybranymi systemami analizowana jest przez zdefiniowanie kluczowych elementów odgrywających w nich równoważne role. W tym względzie zasadnicze znaczenie ma badanie logicznych struktur stanowiących podstawę rozważanych stanowisk religijno-filozoficznych (ogólnego paradygmatu definiowania relacji oraz logiki argumentacji), a także hermeneutycznych strategii determinujących stosunek do religijnego Innego. W końcowym procesie

proceeds to the definition of a topological invariant for the considered transformation and its comparison with the solution proposed by Panikkar.